

Prof. Husile
arvamus arvestamiseks
diplomi prima arvata w.r.f.
7.12.43. / H. Husile

Oskar Nurk

R. V.
TARTU ÜLIKOOLI
DIPLOMIAKTOOS

7 apr. 1943

11
TARTU

Sundpärimine

Sundpär. diplom, 1.3.43.

10.4.43.

Shuorin

1. A
7529

Tallinn, 1943.
Tõpetsead 16. 12 43 Tõpetsead-
Roune

Karutatud kirjandus ja lühendid:

U. H. Dernburg, Sisukord, III, 1897

U. B. Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, III, 1905

I Pärimisjärgluse ja sundpärimise mõiste

II Sundpärimine rooma õiguses

III Sundosaõigus Saksa BGB järgi

IV Sundosaõigus Šveitsi pärimisõiguses

V Sundpärimine Balti eraõiguses

VI Sundosade pärimine Eesti Tsiviilseadustiku 1939. a. eelnõus.

Kasutatud kirjandus ja lühendid:

- 1) H. Dernburg, Pandekten, III, 1897
- 2) B. Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, III, 1905
- 3) H. Dernburg, Das bürgerliche Recht des deutschen Reichs und Preussens, V, 1905
- 4) R. Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts, 1919
- 5) K. Cosack, Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts, 1901
- 6) A. Curti, Schweizerisches Zivilrecht, Bd. II, Erbrecht, 1909
- 7) C. Erdmann, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland, III, 1892
- 8) BGB = Bürgerliches Gesetzbuch
- 9) ZGB = Schweizerisches Zivilgesetzbuch
- 10) BES = Balti Eraseadus
- 11) TsS = Tsiviilseadustiku 1939. a. eelnõu

I Pärimisjärgluse ja suudpärimise mõiste

Kui isik sureb, siis teavast järele jäänud varandus ei või jääda suuarikuta ega nüüelda, õhku riputama, vaid läheb üle uuele õigussubjektile - surnud isiku järglasele. See üleminek ehk pärimisjärglus toimub rooma õiguses väljakuju-
nenud üldjärgluse e. universaalsuktses-
siooni¹⁾ teel, millele tugineb kogu rooma pärimisõigus. Pärimisõigusliku üldjärgluse olemus seisneb selles, et pärand läheb üle ühtse tervikuna, mitte üksikute esemetena, kusjuures üle lähevad nii pärandijätja

1) Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, 1905, III, § 528 nota 2.: „Die Idee der erbrechtlichen Gesamtnachfolge ist dem römischen Recht eigen-
tümlich; das deutsche Recht kennt sie nicht.“

õigused kui ka tema kohustused²⁾, kui-
 võrd need ei kustu isiku surmaga. Asja-
 olust, et pärand läheb üle tervikuna, järe-
 ldu, et mitme pärija esinemise puhul nende
 pärandiosad võivad olla ainult murdosad.³⁾
 Pärimise puhul erib olulisimat tähtsust
 küsimus, kes on pärijaks? Vastavalt eraõigu-
 ses kehtivale isiku autonoomsuse põhimõttele
 on kõigepealt isikule endale jätud võimalus
 surma puhul tehtava korraldusega mää-
 rata endale pärija. Ka tunneb praeguse-
 aja õigus pärija määramist pärimislepi-
 nuga.⁴⁾ Kui isik ise pole määranud endale
 pärijat, siis toimub pärija määramine seaduse
 alusel.

2) Dernburg, Das bürgerliche Recht, 1905, V, lk. 22

3) Windscheid, op. cit., § 528

4) Windscheid, ib., § 529 nota 2: „Nach röm. Recht war jede vertragsmäßige Berufung eines Erben ungültig; es galt den Römern als ein Verstoß gegen die guten Sitten sich in betreff der Verfügung über seinen Nachlaß zu binden.“

Teatavatel juhtudel võib aga pärijaks määramine toimuda ka pärandaja tahte vastaselt. Nimelt piirab seadus pärandaja vabadust surma puhuks korralduse tegemises selles mõttes, et pärandaja ei või oma lähimatelt seadusejärgsetelt pärijatelt nende pärimisõigust ära võtta resp. neid teatavast pärandiosast ilma jätta, kui selles peituvad seaduslikud põhjused. Sellist testamendisvabaduse piiramist seadusejärgsete pärijate kasuks nimetatakse sundpärimisõiguseks.⁵⁾

II Sundpärimine rooma õiguses.

Rooma sundpärimise õiguse arengus esineb kaks järku: 1) Vanema aja formaalne Sundpärimine
2) hilisema ajastu materiaalne (reaalne) Sundpärimine ehk sundosaõigus.

⁵⁾ Dernburg, Pandekten, 1897, III § 142.

Rooma XII tahvi seaduses väljendatud
püraüatut testeerimisvabadust hakati aja-
jooksul siduma teatavate kitsendustega, mille
sihiks oli vältida mõtleüatut talitamist ja
suguluskohustuse rikkemist pärandijätja poolt.⁶⁾
Vanem formaalne suundpäärimine seisnes nimelt
selles, et pärandijätja ei võinud testamendi
tegeüisel oma sui'dest, s.t. pärandijätja
võimule alluvatest alanejatest, vaikides mööda
minna, vaid pidi need kas pärjateks nimeta-
ma - instituere - või sõnaselgelt pärandist
ilma jätma - exheredare⁷⁾. Ei teinud pärandi-
jätja üht ega teist, oli tema testament tühi⁸⁾.
Tähendatud nõue oli puht-formaalne ega
teinud testataori materiaalseid

6) Dernburg, op. cit., § 142

7) Dernburg, ib., § 143

8) Dernburg, ib.

kitsendusi: ta võis pärjale määrata ka tähtsusetu pärandiosa ja võis pärandist ilma jätta põhjusi nimetamata või kui sellen põhjust polnudki. Ometi oli sel eeskirjal süski teatav psühholoogiline mõju, sest mõnigi läbenes väljendada, et ta oma lapsed pärandist ilma jätab, eriti ajal, kui testamendi tegemine toimus avalikult rahvakoooleku ees.⁹⁾ Pretorlik õigus laiendas formaalset sundpärimist tunduvalt. Pretor hakkas andma bonorum possessio contra tabulas testamenti mitte ükski sel juhul, kui oli varvides mööda mindud sui deot, vaid ka siis, kui oli varvides mööda mindud teistest pärandijätja lastest, eriti emantsipeeritud lastest.¹⁰⁾

9) Dernburg, op.cit., § 143

10) Dernburg, ib., § 144

Isikud, kellele anti *bonorum possessio contra tabulas*, said pärandist oma seaduslike osa.¹¹⁾ *Bonorum possessio contra tabulas* anti ka neile, kes olid küll testamendis määratud pärijateks, kuid väiksema pärandiosaga kui neil oleks olnud õigus saada seadusejärgsel pärimisel.¹²⁾

Ka Justinianuse Seaduseandluses esineb veel mõningaid eeskirju formaalse sündpärimise alal, keegi tõendatakse, et Justinianuse seaduseandlus sel alal jäi kaheksa ega leidnud tegelikku elle rakendamist, kuna tema ajal tähelepanu pöörati peamiselt sündosa jätmisele.¹³⁾

Sündosaõigus kui selline keijunes Roomas välja Centumvriide kohtu praksise kaudu.¹⁴⁾

11) Dernburg, op. cit. § 144

12) Dernburg, ib.

13) Dernburg, ib., § 145

14) Windscheid, op. cit., § 578.

Juba vanast ajast tunt: Roowas sugulus-
kohustust - officium¹⁵⁾ - jätka oma lähimatele
sugulastele väheüalt üks osa nende seadus-
likust pärandiosast. Seda kohustust täideti
esialgu ilma rükkra sunduseta, kuid hiljem,
kui väärnähted testeerimisvabaduse alal sa-
nesid, muutis centumviri de kahvakohus, kes
kostas õigusemõistmist pärandiasjus, selle
juriidiliseks kohustuseks¹⁶⁾. Nimelt jättis kohus
pärivate vahelise protsessi puhul tähelepanemata
testamendi, milles lähimatele sugulastele polnud
määratud vähemalt üht osa sellest, mis nad
testamendi peedumisel oleksid olnud õigus-
tatud saama seaduse järgi¹⁷⁾. Seda osa nime-
tatakse sundosaks - portio legitima¹⁸⁾.

15) Dernburg, op.cit., § 146

16) Dernburg, ib.

17) Windscheid, op.cit. § 578

18) Windscheid, ib.

Vastav hagi, mida sundosast ilmajäetu võis kasutada tema kahjaks tehtud testamendi ümberlükkamiseks, kannab nimeüst Querella inofficiosi testamenti¹⁹⁾. Selle hagi alus on omapärane. Ajal, mil see hagi sisse seati, ei olnud veel sundosaõigust ja seetõttu ei saanud juttu olla ka selle õiguse rikkuamisest. Seejärel õigusliku aluse asemel seati auküsimus: hageja väitis, et pärandijätja on teda solvanud sellega, et on teda, vaatamata lähedale sugulusele, pärandist ilmajätnud või talle liiga vähe määranud²⁰⁾. Edasi väitis hageja, et pärandijätja, kes teda nü põhjendamatult solvanud, ei olnud terve mõistuse juures²¹⁾.

19) Windscheid, op. cit., § 578

20) Dernburg, op. cit., § 147

21) Dernburg, 16.

Eeltähendatud väidetele tuginedes hageja palus kohut testamenti muuta ja välja mõista krale kuuluv Seaduslik pärandioss.²²⁾ Kes esitas querella inofficiosi testamenti ja protsessi ei võitnud, kaotas kõik selle, mis pärandijärgi talle oli määratud, kuna leiti, et ta on sellise kaebusega pärandijärgi haaas teotanud.²³⁾ Hagi õigus kestus 5 aasta möödumisel, arvates pärandi vastu võtmisest seadusejärgse pärija poolt.²⁴⁾

Esialgu otsustas kohus neid küsimusi vabalt, kaalutledes igal üksikjuhul esinevat olukordi. Etja, aoksul kujunesid aga praksises välja kindlad narüid ja nimelt järqmiselt. Sundosaõiguslikuks

22) Dernburg, op. cit., § 147

23) Dernburg, Das bürgerl. Recht, V, lk. 296

24) Dernburg, Pand., III § 147

loeti alanejad ja ülenejad, külgsugulastest ainult vennad ja õed, kusjuures vendadel-õdedel oli sundosaärguse eeldusteks, et neri oleks pärandajaga ühine isa ja et neri on eelistanud autu isik.²⁵⁾

Sundosa seeruseks oli kuni Justinianuseni $\frac{1}{4}$ seaduslikust pärandiosast.²⁶⁾

Sundosa jätmise võis toimuda järgmisel kujul:²⁷⁾

- 1) korraldusega surma puhuks, eriti pärijaks määramise teel või legaadi näol, samuti ka kinkimisega surma korras;
- 2) kaasavara andmisega ja Roomas ka propter nuptias donatio ja militia näol;
- 3) kinkimisega elavate vahel, kui see toimus seendosasse arvamise tingimusega.

25) Windscheid, op. cit. § 579

26) Windscheid, ib., § 580

27) Dernburg, op. cit. § 151

Sundosaast ilmajätmine loeti põhjendatuks, kui sundosaõiguslik isik ilmajätmise oli ära teinud oma käitumisega. Otsustamine selle üle oli jäetud üldiselt kohtutele, kuigi seadustes leidis üsnauid pidepunkte.²⁸⁾

Ka oli pärandist ilma jätmine lubatud n. n. hea eesmärgiga - *exhereditio bona mente* - kui see toimus ilmajäetu enda või tema perekonna huvides ja nimelt isikew võlgadega ülekõrmatuse puhul või ^{tema} rändumisel pillamisele.²⁹⁾

Justinianuse ajal toimus tähtsard uuendusid sundosaõiguse alal.

Novellis 115 nõuti, et ülenejad peavad oma alanejad ja alanejad ülenejad mitte ainult sundosaga varustama, vaid neid ka pärijateks määrama, kusjuures pärijaks

28) Windscheid, op. cit. § 583

29) Dernburg, op. cit. § 153

määramine võis sündida ka sund-
osast väiksemale pärandiosale, kui
sundosa oli jäetud juba mõnel meel
vüsil.³⁰⁾

Peale selle määrati Justinianuse
korraldusega, et sundosal lasuvad
kookmised on kehtetud.³¹⁾

Novelliga 18 määrati: sundosa
suuruses nelja või vähem kui nelja
sundosaõrgustiku pärija olemasolekul $\frac{1}{3}$
ja viie või rohkema pärija olemasolekul
 $\frac{1}{2}$ iga õrgustate seaduslikust pärandiosast.³²⁾

Edasi määrati novellis 115 kindlaks
üksikasjaliselt pärandist lüüajätmise
alused. Sellekohaselt on põhjasteks, milliste
esinemisel ülenejad võivad oma alanejaid pärandis

30) Dernburg, op.cit., § 152

31) Dernburg, i.c., § 148

32) Dernburg, i.c.

ilma jätta³³⁾:

- 1) vägivald vanemate kallal;
- 2) vanemate raske solvamine;
- 3) kriminaalseüdistuse tõstmine vanemate vastu, välja arvatud keegi võime vastu sihitud süütegude puhul;
- 4) koostõotsemine mürgise ajatega;
- 5) vanemate elu kallale kippumine;
- 6) poja suguline ühendus vöökasemaga;
- 7) valekaebus vanemate peale, kei sellest järgnes viimastele oluline kahju;
- 8) vanemate mittevälja lunastamine vangist 18 a. vanaks saanud poja käendusega;
- 9) ülenejate takistamine testamendi tegemisel;
- 10) tõotsemine näitlejana ja kloerina vastu vanemate tahtmist, olgu siis, kei viimastel on samasugune elukutse.

33) Dernburg, op. cit. § 153 nota 1

7

11) tütre kõlblusevastane eluviis; see on vabandav, kui vanemad ei hoolitsenud tütre 25-aastaseks saamiseni teada abiellumise eest ja kui ta hiljem andus sellisele eluviisile;

12) vanemate mitteabistamine nende vaimuhaiguse puhul;

13) üleajate mitteväljaostmine vangist 18.a. vanaks saanud alanejate poolt;

14) väärusku langemine.

Alanejate suhtes on põhjused, millistel neid võib parandist loota jätta, järgmised:

1) alanejate peale kaebamine süütegudes, mille eest ette nähtud surmanuhtlus, väljaarvatud rüüvastased süüteod;

2) alaneja elu kallale kippumine;

3) suguline ühendus poja abikaasaga;

4) alaneja lakistamine testamendi tegemisel;

- 5) oma abikaasa mürgistamine;
- 6) alaneja mitteabistamine vaimuhaiguse puhul;
- 7) alaneja mitteväljaostmine vangist;
- 8) väärusku langemine.

Alanejate ja ülenejate parandist ilma-
jätmiseks poleud vajalik sõnaselge ilma-
jätmine; oli küllaldane, kui vastav isik jäeti
närijaks määramata. Igal juhul pidi aga
parandaja kohaldusest selgema, et selles
nimetatud ilmajätmise põhjus käib teatava
kindla isiku kohta.³⁴⁾

Parandist ilmajätmise põhjused kaotasid
oma jõe, kui parandaja süüdlasele
andestas.³⁵⁾ Vaidluse puhul pidi ilmajätmise põhjuse

34) Windscheid, op.cit. § 589.

35) Kas andestamine pidi toimuma enne
testamendi tegemist või võis sel
sündida ka pärast seda, selle kohta on
arvamused lahku minevad. Vid. Dernburg,
op.cit. § 153 - Windscheid, op.cit. § 590 not. 15 ja
16.

olemasoleu tõestama seadusejärgne pärija³⁶⁾

Justinianus andis sundosaõiguslikele
Seegulasile, kellele polnud jäetud nende loit
Sundosa, iseseisva hagi sundosa täiendamise
kõudmiseks - actio ad supplendam legi-
timam.³⁷⁾ Kaotades protsessi sai hagi esitaja
ikkagi selle, mis talle testamendiga oli määratud.³⁸⁾

Kuna sundosaõiguslike isikute huve võib
kahjustada ka toimingutega elavate vahel,
nü et nende isikute kaheldamine sundosaga
hiljem võib muutuda kahtlaseks, siis loodi selle
kaitseks querella inofficiosae donationis, dotis,
mille esitamise tingimusteks oli:³⁹⁾

- 1) sundosa objektivne vähenemine;
- 2) tahtlik teotsemine sundosaõigusliku isiku kahjuks;
- 3) et vähendatud osa on jäänud täiendamata.

36) Dernburg, op.cit. § 153

37) Dernburg, ib. § 148

38) Dernburg, ib. § 155

39) Dernburg, ib. § 156

Hagi suunati kingisaaja vastu ja selle järelduseks oli kinkimise tühistamine selles ulatuses, nagu sundosa oli vähenenud.⁴⁰⁾

III Sundosaõigus Saksa RFB järgi

Vanas saksa õiguses ei tuntud pärija määrämist vümse tahtevaldise kaude.⁴¹⁾

Alles rooma õiguse retseptsiiooniga pääses Saksamaal kehtivusele täielik testeerimisvabadus ja ühes sellega võeti

üle ka rooma-Justinianuse õiguse normid^{sernd-}

40) Windscheid, op. cit., § 586.

41) R. Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts, 1919, lk. 612: „Wer Erbe war, bestimmte nach der Auffassung des germanischen und des alten deutschen Rechts lediglich das Blut. Das Erbrecht war willkürlicher Regelung durch die Menschen grundsätzlich entzogen: solus deus heredem facere potest non homo... Der Erblasser vermochte die Berechtigungen der Verwandten durch Rechtsgeschäfte nicht zu ändern noch an Stelle der von der Natur gegebenen eine andere Folge zu begründen, denn das den gesetzlichen Erben zustehende Recht war grundsätzlich unentziehbar.“

osaõiguse kohta.⁴²⁾

BGB jätab pärandajale püramatu testeerimis-
vabaduse kogu oma varanduse üle; pärandaja
võib oma lapsed ja abikaasa varandusest
ilma jätta ja pärandada varanduse ka hoopis
võõrastele.⁴³⁾ Pärandaja alanenud, vanemad
ja abikaasa võivad aga, kui nad surma
puhuks tehtud korraldusega on pärandist
ilma jäetud, nõuda pärijalt sendosana
kahasummat, mis võrdub nende seadusliku
pärandiosa poolele väärtusele.⁴⁴⁾ Järelikult
sendosaõiguslikele isikule pole BGB
järgi seadusliku pärimisõigust pärandi-
osale ega ka õigust kohtulikult ümber
lükata pärandaja surma puhuks tehtud
Korraldust, millega nad pärandist on ilma jäetud.⁴⁵⁾

42) H. Dernburg, Das bürgerliche Recht des deutschen Reichs und Preußens, 1905, V, lk. 294.

43) Dernburg, ib., lk. 298 jj.

44) BGB § 2303

45) Dernburg, ib., lk. 299.

Sundosa õiguse eelduseks on, et sundosa taotlejad, kes pärastist ilma jäetud, oleksid pärastdaja korralduse teudumisel tema lähimatega seadusejärgseteks pärijatega.⁴⁶⁾

See pärastst kaugem alaneja ei oma õigust Sundosale, kui pärastdaja surma momendil on elus mõni lähem alaneja, kellest see kaugem alaneja põlvneb. Samuti pole vanematel Sundosaõigust, kui mõni pärastdaja alanejatest pärastdi avauemisel elab.⁴⁷⁾

Sundosaõigus teudub isikute:

- 1) kes on pärimisest loobunud pärastdajaga sõlmitud lepingu alusel;⁴⁸⁾
- 2) kes on tunnustatud pärimiskõlbmatuks.⁴⁹⁾

Sundosa pahalme nõudeõigus tekib pärasdaja surmaga.⁵⁰⁾

46) Dernburg, op.cit. lk. 301

47) Dernburg, ib., lk. 302

48) BGB § 2346

49) Fb. § 2344

50) Fb. § 2317

Sundosaõigus tekitab õigustatud sõltumata tema tahtest ja seadus ei tunne ühepoolset loobumist sellest õigusest; soovib isik sellest õigusest loobuda, siis tuleb tal sõlmida pärijaga vastav leping.⁵¹⁾

Sundosaõiguslik isik, kes pole määratud pärijaks, on õigustatud nõudma pärijalt ja teistelt pärandi valdajatelt tarvilikke teateid pärandi koostise kindlakstegeviseks.⁵²⁾

Sundosa nõude rahuldamise kohustus lasub pärijal pärandikohustusena.⁵³⁾

Sundosa arvutamise aluseks on sundosaõiguslike seaduslike pärandiosa.

Viimase arvutamisel võetakse seaduslike pärijatena arvesse:⁵⁴⁾ 1) need, kes on pärandaja poolt pärandist ilma jäetud;

2) pärijad, kes pole oma pärandiosa vastu võtnud;

51) Dernburg, op.cit. lk. 311

52) BGB § 2314

53) Fe. § 1967

54) Fe. § 2310

3) Kes on tunnustatud pärimiskõlbmatuks.

Pärandiosade väärtus arvutatakse pärandi aktiiva ja passiva seisuga järgi, nagu see oli pärandi avanemise ajal.⁵⁵⁾ Vanemate sundosa arvutamisel ei arvata pärandi hulka pärandloja üleelanud abikaasale kuuluvat eelosa (Voraus).⁵⁶⁾

Sundosasse arvestamiseks kuulub kõik see, mis sundosaõiguslik isik pärandajalt viimase eluajal on saanud selle tingimusega, et see arvestatakse sundosasse.⁵⁷⁾

Kui pärandajal on mitu last, siis kuulub nende sundosade arvutamisel, sõltumata pärandloja korraldisest, arvesse võtmisele kõik see, mis nad pärandajalt viimase eluajal on saanud toetuste jne. näol, kui

55) BGB § 2311

56) Jb.

57) Jb. § 2315

see on arvestamiskohuslik § 2050 järgi.⁵⁸⁾

Sundosaärguslik isik on õigustatud nõudma oma sundosa täiendamist kingituste tõttu, mida pärandaja on teinud vähemase 10 aasta jooksul enne oma surma,⁵⁹⁾ välja arvatud kingid, mis tehtud mingi kõlblise või sotsiaalse kohustuse täitmiseks.⁶⁰⁾ Täiendamine peab toimuma selle summa võrra, mille võrra suureneb sundosa, kui kingitus pärandile juurde arvata. Kui võrd pärija pole kohustatud sundosa täiendamise, võib sundosaärguslik isik nõuda kingi saajalt kingi väljaandmist õigustamata pikastumise kohta käivatel põhimõtetel.⁶¹⁾ Kingi saaja võib vältida kingi tagasi-

58) BGB § 2316

59) Id. § 2325

60) Id. § 2330

61) Dernburg, op.cit., lk. 336 jj.

andmist, makstes sundosa täiendamiseks vajaliku summa.⁶²⁾

Nõudmine kingisaaja vastu aegub 3 aasta jooksul, arvates pärandi avanemisest,⁶³⁾ milline aegumise tähtaeg on kehtiv üldse kõigi nõudmistele puhul sundosale. Igal juhul kustub nõudeõigus 30 aasta jooksul, arvates pärandi avanemisest.

Sundosanõue on pärandatav, võokandata ja panditav.⁶⁴⁾

Saksa vanema õiguse järgi ei võinud pärandaja oma seaduslike pärijaid pärandist ilma jätta isegi suuremate eksimuste pärast pärandaja vastu.⁶⁵⁾ Alles keskajast alates omistati rooma õiguse

62) BGB § 2329

63) Id. § 2332

64) Cosack, Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts, 1901, lk. 827 - BGB § 2317.

65) Dernburg, op.cit., lk. 340 nota 1: „Erbunfähigkeit von Rechts wegen nahm man an insbesondere bei Nord des Erblassers.“

reskujul vanematele õigus oma lapsi raskesti
eksimuste pärast pärandist ilma jätta.⁶⁶⁾ Vane-
matele oli lubatud ka oma laste sundosa
vähendada poole võrra, kui lapsed abiellu-
sid vastu vanemate tahtmist.⁶⁷⁾

BGB on sundosast ilmajätmise⁶⁸⁾ põhjuseks
üldjoontes arvanud Justinianuse
vastavad normid. Põhjused, milliste esi-
nemisel pärandaja võib oma alanejaid
sundosast ilma jätta, on järgmised:⁶⁹⁾

- 1) pärandaja, tema abikaasa või mõne
alaneja eel kallale kipsumine;
- 2) vägivald pärandaja või tema abikaasa
istku kallal; abikaasa suhtes on see põhjuseks
siis, kui vägivalda tarvitaja temast põlvneb.

66) Dernburg, op.cit. lk. 340

67) Fl.

68) Cosack, op.cit. lk. 818: „Die Entziehung des Pflicht-
teilsrechts enthält keineswegs zugleich die Entziehung
des gesetzlichen Erbrechts, also eine Enterbung: denn
pflichtteilsrecht und gesetzliches Erbrecht, so nahe sie
miteinander zusammenhängen, sind sehr verschiedene Dinge.“

69) BGB § 2333.

- 3) kuritegu või muu raske eksimuse pärandaja või tema abikaasa vastu;
- 4) ülalpidamise kohustuse pahatahtliku rikkumine pärandaja suhtes, kui võrd see põhjeneb sugulusel;
- 5) alaneja autu ja kõlblusvastane eluviis. Sellist eluviisi alaneja peab harrastama vastu pärandaja tahtmist; see ei ole põhjuseks, kui pärandaja ise esineb osavõtjana või kihutajana.

Oma vanemaid võib pärandaja ilma jätta sundosast ainult elu kallale kippumise, kuriteo toimepanemise ja raske eksimuse pärast, samuti ülalpidamise andmise kohustuse pahatahtliku rikkumise pärast.⁷⁰⁾

70) BGB § 2334

Vägivalla tarvita mine vanemate poolt, samuti ka vanemate autu ja kõlblusvastane eluviis ei anna lapsele õigust eüra vanemaad sundosast ilma jätta.⁷¹⁾

Õma abikaasat või pärandaja sundosast ilma jätta, kui ta on õigustatud mõudma abielulahetust abikaasa süü tõttu.⁷²⁾

Õigus alanejat sundosast ilma jätta autu või kõlblusvastase eluviisi pärast kaob, kui alaneja pärandi avanevise ajal kestralt oli loobunud sellest eluviisist.⁷³⁾

Ka andestamisega kustub sundosast ilmajätmise õigus ja juba tehtud korraldus tühistub.⁷⁴⁾

71) Dernburg, op.cit. lk. 342

72) BGB § 2335

73) Fl. § 2336

74) Fl. § 2337

BGB tunneb sundosast ilmajätmist ka
n. n. hea eesmärgiga, kuid õige püüetud
kujul. Nimelt on see lubatud ainult ala-
nejate suhtes, nende pillamise ja ülevõlas-
tumise puhul sellises ulatuses, et see oluli-
selt ohustab nende varanduslikku seisundit.⁷⁵⁾
Selle teostamine võib toimuda kahe
viisil : 1) kas saavad sundosa alaneja
Seaduslikud pärijad järelpärijatena või
2) määratakse sundosa valitsejaks
testamendi koostaja, kusjuures^{igaaastane} puhastuleu
antakse alanejale.⁷⁶⁾

75) BGB § 2338

76) Dernburg, op. cit., lk. 346

IV. Sundosaõigus Šveitsi pärimis-
õiguses.

Šveitsi tsiviilseadustiku järgi lähimate pärijate sundosaõigus ei seisne, nagu Saksa õiguses, rahalises nautmises, vaid pärimisõiguses teatavale pärandiosale. Seejärelast ZGB art. 470 ütleb, et see, kellel on lähimateks pärijateks alonejad, vanemad, vennad-õed või abikaasa, võib teha korraldusi surma puhuks oma varanduse selle osa kohta, mis ei moodusta nende lähimate pärijate sundosa. Kellel pole ühtki sellist pärijat, võib teha korraldust surma korraks kogu oma varanduse kohta.

Vendade-õdede kohta näeb seadus ette, et üksikutel kantonitel on õigus vendi ja õdesid sundosaõigusest ka ilma jätta või jälle laiendada sundosaõigust isegi vendade ja õdede lastele.⁷⁷⁾

Sundosa suuruseks on:⁷⁸⁾

- 1) alanejatel $\frac{3}{4}$ nende seaduslikust pärandiasast,
- 2) vanematel $\frac{1}{2}$ " " "
- 3) vendadel-õdedel $\frac{1}{4}$ " " "

Abikaasa sundosaks on $\frac{1}{2}$ pärandist, kui ta on ainsaks seaduslikuks pärijaks; kui aga on ka veel teisi seaduslike pärijaid, siis on abikaasa sundosaks pärandaja laste ning vanemate lürikonnast pärijate kõrval pärimisel $\frac{1}{4}$ pärandist, kaugemate seaduslike pärijate kõrval aga pool.⁷⁹⁾

77) ZGB art. 472

78) Fb. art. 471

79) A. Curti, Schweizerisches Zivilrecht, 1909, Bd. II Erbrecht, Ex. 30

Sundpärija, kelle sundosa on vähendatud, on õigustatud vastava haigiga nõudma kärpimisi surma puhuks tehtud korraldustes ja tehingutes elavate vahel, millestega sundosa on rikutud. Haiguisel kuuluvad kärpimisele, selles ulatuses nagu see sundosa taastamiseks on vajalik, esmajärjekorras surma puhuks tehtud korraldised ja teises järjekorras tehingud elavate vahel, vümastest kõrgepealt ajaliseelt hilisevad (pärandaja surmale ligevad) ja seejärel varevad, kuni sundosa on taastatud.⁸⁰⁾ Selliselt kuuluvad kärpimisele muuseas kingitused, mis pärandaja on teinud vüimase 5 aasta poorsul enne oma surma, samuti ka kingitused, mida pärandaja võis vabalt tagasi võtta.⁸¹⁾

80) A. Curti, op. cit. lk. 70

81) LQB art. 527

Hägi esitamise õigus aegub ühe aasta möödumisel, arvates ajast, mil pärija sai teada oma õiguse rikkumisest, igal juhul aga 10 aasta möödumisel, arvates pärandi avanemisest resp. pärandaja surmast.⁸²⁾

Pärandaja võib sundpärija tema sündosast täiesti ilma jätta, surma korraldise tehtava korraldisega, järgmistel seaduses ettenähtud pärandist ilmajätmise põhjustel.⁸³⁾

1) kui pärija on pärandaja või temale lähedase isiku vastu pannud toime raske kuriteo ;

2) kui pärija on raskelt rikkunud temal lasuvat perekonnaõigusliku kohustust pärandaja või väemase sugulase vastu.

Peale selle võib pärandaja oma maksujõetel alaneja ilma jätta poolest sündosast,

82) ZQB art. 521

83) Jb. art. 477 - A. Curti, op. cit., lk. 38 jj.

peab aga selle määrama sama alaneja
olemasolevatele või tulevastele lastele.⁸⁴⁾
Sundosast ilmajätmine tähendatud põhjusel
langeb ära ilmajäetu nõudmisel, kui
pärandi avanemisel tal pole enam võlgu
või kui nende summa ei ületa üht veerandit
pärandiosast.⁸⁵⁾

84) Curti, op. cit., lk. 40

85) Curti, ib.

V Sundpärimine Balti eraõiguses.

Balti eraõigus (BES) tunneb sundpärimist klassilisel kujul, s.o. sundosaõigusena, ainult Keuramaa osas. Seerastu Eesti- ja Lõvima osas esineb ainult n.n. pärusvarade instituut, mis peitab pärandaja vabadust surma puhuks korralduste tegemises ainuüksi pärusvarade suhtes.

Keuramaa õiguse järgi on sundosaõiguslikes pärandaja lähemad sugulased ja nimelt:⁸⁶⁾ 1) alanejad,
2) ülenejad,
3) vennad ja õed, eeldusel, et viimastele on pärijana eelistatud aantu isik.

86) BES § 2006.

Sundosa suuruseks on $\frac{1}{3}$ vastava pärija seaduslikust pärandiosast, kui pärijad on neli või alla nelja, ja $\frac{1}{2}$ seaduslikust pärandiosast, kui pärijad on viis või rohkem.⁸⁷⁾

Sundosa arvutatakse neto-pärandist, seega arvatakse enne maha kõik pärantel lasuvad nõudmised.⁸⁸⁾

Sundosa ei tarvitse seisneda tingimata pärandiosas, vaid pärandaja võib seda jätta ka legaadina või kingitusena surma korral; see peab aga tõeliselt tulenema pärandi arvelt.⁸⁹⁾ Sundosa ei või koosmata tingimustega, tähtaegadega, legaa-
tidega ega muude koostmistega, välja

87) BES § 2007

88) H. § 2010

89) C. Erdmann, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. IV Lr. 143.

arvatud juhud, mil see toimub bona mente.⁹⁰⁾

Kui sundpärija on seadusliku põhjusega sundosast ilma jäetud või on tema sundosa vähendatud, siis võib ta nõuda sundosa väljaandmist või selle täiendamist, kuna muus osas testament jääb jõusse.⁹¹⁾

Mis puutub pärusvaradesse, siis on pärandajal keelatud teha korraldust surma puhuks pärusvarade kohta,⁹²⁾ kuna nende varade pärijateks on pärandaja seadusejärgsed pärijad.⁹³⁾ Samuti ei või pärandaja mitme pärija olemasolekul ette võtta pärusvara suvalist jaotust nende pärijate vahel.⁹⁴⁾

90) Erdmann, op. cit., lk. 143

91) BES § 2793

92) Lühimaa maa- ja linnaõiguse järgi ainult päruskinnisvara, Eesti maa- ja linnaõiguse järgi aga kogu pärusvara kohta.

93) BES § 1995

94) Lh. § 1996

Ainult heategevaks ja usuliseks otstarbeks on pärandajal lubatud pärusvarast määratise teha, kui tal muud vara ei ole. Seejuures Tallinnas pole piiratud, kui palju pärusvarast eeltähendatud otstarbeks võib määrata,⁹⁵⁾ kuna mujal see piirdub $\frac{1}{10}$ -ga pärusvarast.⁹⁶⁾

Kui pärandajal pole pärijaid või kui ta on nendelt sugulaselt, kes on tema seadusejärgseteks pärijateks, saanud vastava näusoleku, siis võib ta teha tahtmatult korraldusi oma pärusvara kohta.⁹⁷⁾

Seadusejärgseid pärijaid ei saa pärusvarade pärimisest kõrvaldada

95) BES § 1999

96) Jk. § 1998

97) Jk. § 1997

ega neid seadusest ilma jätta meidee kui ainult seaduslikel, testamendis sõnaselgelt väljendatud ja tõele vastavatel põhjustel.⁹⁸⁾ Kuna seadus nõuab ainult ilmajätmise põhjuse esiletoomist, mitte aga ilmajätetu nimetamist, siis parandaja võib testamendis parandist ilmajätetust vaieldes mööda minna, kui ilmajätmise põhjus on väljendatud nii, et ei teki mingit kahtlust selles, kelle kohta see käib.⁹⁹⁾ Parandist ilmajätmise põhjuste loetelusse on võetud pea kõrel, kuld nov. 115 eeskirjad, olguqi, et mõnede¹⁰⁰⁾ neist põhjustest nüüdsele ajale enam ei sobi. Alanejate suhtes on seaduses loetletud

98) BES § 2014

99) Erdmann, op.cit., lk. 108.

100) Erdmann, ib., lk. 110

101) BES § 2017

neid põhjusi arvult 15¹⁰¹⁾ ülenejate sehtes - 8.¹⁰²⁾
Peale nende seaduses loetletud põhjuste
võib pärandaja oma lähema seadusejärgse
pärija pärandist ilma jätta ka siis, kui
see toimub n.n. hea eesmärgiga, eriti pärandi
lüheldamise vältimiseks.¹⁰³⁾ Pärandist ilma-
jätmise õigus kehtib, kui pärandaja enne tes-
tamendi tegemist on pärijaga ära leppinud
või on temale andestanud.¹⁰⁴⁾

101) BEG § 2015

102) Fb. § 2016

103) Fb. § 2021 - Erdmann, op. cit., lx. 108 nota 2:
"Die Fassung dieses Artikels ist eine sehr
allgemeine, so daß hier leicht Zweifel entstehen
können. Das gemeine Recht läßt nach der Anschau-
ung der Mehrzahl eine exhereditio bono mente
nur zu, wo auch das wahre Interesse der Mot-
erben zu einer solchen führt... Jedenfalls
wird der Richter bei näherer Interpretation
des Art. 2021 auf das allgemeine Recht als
die alleinige Quelle desselben zurückzugehen
haben... Von den neueren Partikularrechten
sieht das Österreichische Recht von der Enterbung
bono mente ganz ab, während das preussische
Recht dieselbe sehr beschränkt."

104) BEG § 2017

Pärandist ilmajätmise põhjuse olemasoleu peab
tõendama testamendis määratud pärija või
see, kes protsessis esineb pärandist ilmajäetu
vastu kostjana, leppimist pärandajaga aga
see pärija, kellega vormus leppimine.¹⁰⁵⁾

Oma lähema seadusejärgse pärija
ilmajätmise pärandist ei anna pärandajale
õigust vabalt korraldusi teha pärusvara
kohta võõraste kasuks, vaid pärusvara
langeb ikkagi neile, kellel on õigus seda päranda
koos ilmajäetuga või viimase järel vahendi-
tulst.¹⁰⁶⁾

105) Erdmann, op.cit., lk. 114

106) B&S § 2020.

107) B&S § 769

VI Sundosade pärimine Eesti Tsivül-
Seadustike 1939. a. eelnõus.

Eesti Tsivülseadustike 1939. a. eelnõus on sundosade pärimine ette nähtud §§ 769-784 all. Eelnõu koostamisel on allikatena kasutatud Balti Eraseadust, Šveitsi ja Saksa Tsivülseadustikke, Poola tsivülseadustike eelnõu jne.

TsS järgi pärandaja ei või testamendiga ega pärimislepinguga teha korraldusi oma pärandi selle osa kohta, mis moodustab tema sundpärijate sundosad.¹⁰⁷⁾ Kellel ei jää järel sundpärijaid, see võib teha korraldusi Kogu oma pärandi kohta.

107) TsS § 769.

Sündpärijateks on need pärandaja järeljäänud alanejad, vanevad ja abikaasa, kes pärimisele on kutsutud Seaduse järgi, kusjuures Sündosaks on pool vastava pärija seadusejärgsest pärandiosast.¹⁰⁸⁾

5. Sündosa kindlaksmääramisel arvestatakse kõik isikud, kes oleksid pärimisele kutsutud, kui pärandaja oleks surnud ilma surma korraks korraldust tegemata; ei arvestata isikut, kes on pärimisest loobunud loobumislepinguga.¹⁰⁹⁾

Sündosa arvutatakse pärandi seisujärgi pärandaja surma ajal, kusjuures pärandi hulka arvatakse pärandaja poolt alanejatele tehtud

108) TsS § 770

109) Jb. § 771

Kingitused ja muud kulutused elavate vahel neivõrd, kui nad keeleavad pärandi hulka tagasi viimisele, samuti ka pärandaja poolt teistele isikutele sundosa vähendamise sihiga tehtud kingitused elavate vahel viimase 5 aasta jooksul enne pärandaja surma.¹¹⁰⁾ Sundosa kindlakstegevaiseks arvatakse pärandist maha pärandaja võlad, matmiskulud, pärandi hindamise ja nimestiku koostamise kulud, samuti ka pärandaja ülalpidamisel olevate perekonna liikmete ühe kuu ülalpidamise kulud. Sundosasse arvatakse kõik see, mis pärandaja oma surma korras sundpärijale on määratud.¹¹¹⁾

110) TsS § 772

111) Fe. § 773

Sundosa ei või kookmata tingimusega, tähtajaga, legaadiga või muu kookmusega. Kõik pärandaja sellekohased korraldused seerma korraks, keirvõrd need käivad Sundosa kohta, loetakse kehtetuks¹¹²⁾ Pärandaja võib Sundosast ilma jätta oma alanejad, kes:¹¹³⁾

- 1) püüab võtta pärandaja enese või tema abikaasa või pärandaja teise alaneja elu;
- 2) on pärandaja enese või tema abikaasa vastu korda saatnud teo, milles sisalduvad kuriteo või raske kuriteo tunnused;
- 3) on vägivalda tarvitanud pärandaja või tema abikaasa isikule kallal. Vägivalda pärandaja abikaasa vastu arvestatakse ainult siis kui alaneja temast põlvneb.

112) TsS § 774

113) Tl. § 775

- 4) pahatahtlikult rikub temal seaduse järgi lasuvat kohustust anda pärandajale ülalpidamist;
- 5) elab autut või kõlblusvastast elu vastu pärandaja tahtmist. See põhjus ei ole kehtiv, kui alaneja pärandi avanemise ajal juba kestvalt oli loobunud autust või kõlblusvastasest eluviisist.

Enam vanemaid võib pärandaja sundosast ilma jätta samadel põhjustel, nagu see alanejate suhtes ette nähtud, välja arvatud autu või kõlblusvastane eluviis ja vägivaldne tarvitamine alaneja vastu, ¹¹⁴⁾ mida ei loeta vanemate suhtes sundosast ilmajätmise põhjusteks.

Mis puutub abikaasasse, siis võib pärandaja teda sundosast ilma jätta,

114) TsS § 776

kui pärandaja on õigustatud haigema
abielu lahutust abikaasa siin l otta.¹¹⁵⁾

Sundosaast ilmajätmise põhjus peab
olemas olema surma puhuks korralduse
tegemise ajal ja peab olema korralduses
v ajendatud,¹¹⁶⁾ kusjuures ilmajätmise
põhjust peab l oendama see, kes ilmaj at-
misest kasu saab.

Ardestamisega kustub õigus sundosaast
ilma jätta ja kaotab kehtivuse ka puha
kehted korraldus ilmajätmise kohta.¹¹⁷⁾

Seadusliku põhjuseta korraldus surma
korras sundosaast ilmajätmise kohta
tunnustatakse sundpärija haiguisel
kehtetuks. Kui sundp arijal on küll
midagi m aaratud, kuid vähem tema sund-
osaast, siis on tal õigus nõuda sundosa

115) TsS § 777

116) F. § 778

117) F. § 779

täiendamist.¹¹⁸⁾ Kui parandaja pole määranud teisi, siis langeb sundosast ilmajäetud pärija sundosa parandaja Seadusejärgsele pärijale, nõnda nagu sundosast ilmajäetud ei oleks olnud parandi avanemise ajal elus. Seejuures aga sundosast ilmajäetud pärija alanejale jääb alles nende õigus sundosale, nõnda nagu sundosast ilmajäetud ei oleks olnud elus parandi avanemise ajal.¹¹⁹⁾

Sundpärijate sundosa nõue pööratakse eeskätt parandajast järele jäänud varale ja kui sellest ei jätke, siis võib sundosa-õiguslik isik pauduvat osa nõuda õiguslamata rikastumise kohta käivate eeskirjade kohaselt sellest varast, mis

118) TsS § 780

119) Fc. § 781

pärandaja vähemase 5 aasta jooksul enne surma sundosa vähendamise sihiga on ära kinkinud.¹²⁰⁾

Hagi võib esitada kingisaaja vastu 3 aasta jooksul, arvates ajast, mil sundpärija sai teada pärandi avanemisest või sundosa vähendamise sihiga toimunud kinkimisest; igal juhul aga kustub see õigus 10 aasta möödumisel, arvates pärandi avanemisest.¹²¹⁾

Samad õigused, mis on sundpärijal, kes testamendi tegemise ajal oli elus, on ka pärast testamendi tegemist sündinud või sundosaõiguslikuks saanud sundpärijal.¹²²⁾

120) Ts S § 782

121) Fl. § 783

122) Fl. § 784

Kokku võttes võiks öelda, et Eesti
TSL-s ette nähtud sundosade päriüise
kohvide väljatootamisel on kasutatud
teeskajuna meie aja parimaid tsiviil-
seadustikke, arvestades seejuures ka
tegeliku elu nõudeid, mis peaks tagama,
et need normid vastavad üldiselt meie
rahva loeksoidamistele ja moodustavad
selle keskke, mis püüab tasandada päri-
misõiguses esinevat teatavat vastolu
ühelt poolt suurema testeerimisvaba-
duse säilitamise ja teiselt poolt pere-
kondlikust kooselust järelduva
suguluskohustuse täitmise vahel.

Õnneti ei saa seejuures jätta märki-
mata, et sundosaõiguse konsekventne
rakendamine on mõnel juhul seotud
oluliste raskustega, eriti põllumajan-

duses, mis sunnib arvama, et selles
suhtes võib tulevikus esile tulla
mõningaid probleeme, mis vajavad
täiendavalt lahendamist.

Ex bibl. univ. Tart.